

บทที่ 6

สรุปผลการศึกษา

การปรับเปลี่ยนโครงสร้างการเกษตรในชนบทที่กำลังเกิดขึ้นในประเทศไทยขณะนี้ คือ การเชื่อมโยงการผลิตในภาคการเกษตรเข้ากับภาคอุตสาหกรรม และมีการขยายการลงทุนของ อุตสาหกรรมเกษตร-อาหารเข้าไปในพื้นที่ชนบท จนทำให้เกิดความซ้อนทับกันของความเป็น ชนบท ความเป็นเมืองและความเป็นอุตสาหกรรมบนพื้นที่ชนบท ผู้คนในชนบทมีอาชีพหลากหลาย และแตกต่างกันมากขึ้น มีการบริโภคเพิ่มขึ้น จำนวนแรงงานในภาคการเกษตรลดลง ขณะที่การ ผลิตในภาคการเกษตรก็มีความหลากหลายยิ่งขึ้น มีการลงทุนมากขึ้นและเกษตรกรต้องพึ่งการผลิต วัตถุดิบทางการเกษตรที่ตอบสนองต่ออุตสาหกรรมเกษตร หรืออุตสาหกรรมเกษตร-อาหารมากขึ้น

รัฐเป็นผู้มีบทบาทหลักในการสนับสนุนให้เกิดการปรับเปลี่ยน โครงสร้างการผลิตทาง การเกษตรในชนบท โดยมีนโยบายส่งเสริมอุตสาหกรรมเกษตร-อาหารและการทำเกษตรพันธ สัญญาในชนบท การสนับสนุนของรัฐเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้บริษัทอุตสาหกรรมเกษตร-อาหารทั้ง ภายในประเทศและจากต่างประเทศขยายการลงทุนไปสู่ท้องถิ่น ทั้งในลักษณะของการส่งเสริมให้ เกษตรกรทำการผลิตวัตถุดิบทางการเกษตรและการตั้งโรงงานอุตสาหกรรมเกษตร-อาหารใน ท้องถิ่น เมื่อพิจารณาในภาพรวม การดำเนินการของรัฐตามทิศทางนี้ทำให้เศรษฐกิจการเกษตรของ ไทยขยายตัวมากขึ้นและสร้างรายได้แก่เกษตรกรเพิ่มขึ้น ขณะเดียวกันก็ส่งผลให้เกิดความซับซ้อน ของความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่แฝงอยู่ในความสัมพันธ์ทางการผลิตและความสัมพันธ์ทางสังคมมาก ขึ้น บริษัทเข้ามามีบทบาทในการควบคุมการผลิตของเกษตรกรมากขึ้น ขณะที่เกษตรกรมีแนวโน้ม กลายเป็นผู้ผลิตวัตถุดิบทางการเกษตรภายใต้การควบคุมของระบบอุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร

ในกรณีของการปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางการเกษตรสู่อุตสาหกรรมเกษตร-อาหารที่ เน้นการผลิตสินค้าเกษตรตลอดห่วงโซ่อุปทาน (การผลิต การแปรรูปและการตลาด) ที่ประสบ ความสำเร็จเป็นอันดับต้นๆ ของประเทศ คือ ระบบอุตสาหกรรมมันฝรั่งทอดกรอบ ผู้ที่มีบทบาท สำคัญในการทำให้เกิดการขยายของอุตสาหกรรมมันฝรั่งทอดกรอบในประเทศไทยอย่างกว้างขวาง คือ บริษัทอุตสาหกรรมเกษตร-อาหารข้ามชาติ ชื่อ บริษัทฟรีโต-เลย์ ซึ่งเข้ามาตั้งดำเนินการและตั้ง โรงงานผลิตมันฝรั่งทอดกรอบในจังหวัดลำพูนเมื่อปี 2538 เมื่อเข้ามาทำการตลาดในประเทศไทย บริษัทประสบความสำเร็จในการทำการตลาดอย่างมหาศาล จนทำให้มีการย้ายสำนักงานใหญ่ ภาคพื้นเอเชียแปซิฟิกมาที่ประเทศไทย การขยายตลาดมันฝรั่งทอดกรอบอย่างรวดเร็ว ทำให้ปริมาณ ผลผลิตมันฝรั่งเพื่อการแปรรูปที่ผลิตได้ในประเทศไทยมีไม่เพียงพอกับความต้องการของบริษัท

บริษัทฟรีโต-เลย์พยายามขยายพื้นที่เพาะปลูกมันฝรั่งเพิ่มมากขึ้นเพื่อให้ได้ปริมาณและคุณภาพที่เหมาะสมมาใช้เป็นวัตถุดิบในการผลิตอย่างต่อเนื่อง วิธีการหาวัตถุดิบสำหรับป้อนสายพานการผลิตของบริษัทก็คือการหาแหล่งเพาะปลูกมันฝรั่งในชนบท และการส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกมันฝรั่งในระบบเกษตรพันธสัญญา

ชุมชนบ้านกลางพัฒนา ตำบลแม่แฝกใหม่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ เป็นพื้นที่ที่มีการปลูกมันฝรั่งมาหลายสิบปีโดยการบุกเบิกของเกษตรกรในชุมชน เกษตรกรมีประสบการณ์และทักษะความรู้เกี่ยวกับการปลูกมันฝรั่งมาตั้งแต่ราวทศวรรษ 2520 ทั้งการปลูกมันฝรั่งสำหรับตลาดบริโภคสด และมันฝรั่งสำหรับการแปรรูป เมื่อบริษัทและหน่วยงานรัฐระดับท้องถิ่นร่วมกันส่งเสริมการผลิตและการตลาดมันฝรั่งในลักษณะของการเกษตรพันธสัญญา ทำให้บริษัทสามารถเข้าถึงแหล่งวัตถุดิบราคาถูกในชนบทได้สะดวกขึ้น โดยเฉพาะในพื้นที่ชุมชนบ้านกลางพัฒนา บริษัทมีบทบาทเป็นอย่างมากในการเข้าไปสนับสนุนและจัดการให้เกษตรกรปลูกมันฝรั่งพันธุ์โรงงานสำหรับส่งให้อุตสาหกรรมมันฝรั่งทอดกรอบ ในการกระบวนการดังกล่าวบริษัทได้สร้างความสัมพันธ์กับเกษตรกรในหลายลักษณะ เพื่อควบคุมให้เกษตรกรกลายเป็นผู้ผลิตมันฝรั่งในสายพานการผลิตของบริษัท

ผลการศึกษาพบว่าบริษัทได้ใช้ตรรกะทางเศรษฐกิจและตรรกะทางวัฒนธรรมท้องถิ่นมาใช้ในการควบคุมเกษตรกร บริษัทมียุทธวิธีและปฏิบัติการควบคุมเกษตรกร 3 ประการ คือ หนึ่ง การนิยามให้การเกษตรพันธสัญญาเป็นกลไกเชิงสถาบันที่ช่วยสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจแก่เกษตรกร สอง การใช้ความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีในท้องถิ่นสร้างความสัมพันธ์แบบพันธสัญญาอย่างไม่เป็นทางการในการควบคุมเกษตรกร โดยอาศัย “โบรกเกอร์” ซึ่งมีความเป็นญาติหรือเป็นคนบ้านเดียวกันกับเกษตรกรมาช่วยควบคุมความสัมพันธ์ และสาม การสร้างและควบคุมคุณภาพมันฝรั่งเหมือนกับการควบคุมสินค้าอุตสาหกรรมเพื่อให้เกษตรกรมีวินัยทางการผลิต อย่างไรก็ตามการควบคุมของบริษัทมีความขัดกันของความหมายและการปฏิบัติ ทำให้บริษัทไม่สามารถควบคุมให้เกษตรกรได้อย่างเบ็ดเสร็จ เนื่องจากการผลิตมันฝรั่งแบบพันธสัญญาไม่สามารถทำให้เกิดความมั่นคงด้านรายตามที่เกษตรกรคาดหวัง และทำให้เกิดความเสี่ยงในการดำรงชีพของเกษตรกร ทั้งในด้านการผลิตและด้านการบริโภค เนื่องจากเกษตรกรคาดหวังว่าการเกษตรพันธสัญญาจะช่วยให้เกษตรกรมีรายได้แน่นอนและสามารถบริโภคความเป็นสมัยใหม่ได้ดีกว่าการผลิตแบบเดิม

เมื่อต้องเผชิญความเสี่ยงจากการเกษตรพันธสัญญา เกษตรกรส่วนหนึ่งเลิกการผลิตมันฝรั่งแบบพันธสัญญาไปโดยสิ้นเชิง แต่เกษตรกรส่วนหนึ่งก็ยังเห็นโอกาสในการดำรงชีพภายใต้ระบบอุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร เกษตรกรแต่ละกลุ่มสร้างกลยุทธ์การต่อรองความเสี่ยงกับการเกษตรพันธสัญญาและระบบอุตสาหกรรมเกษตร-อาหารแตกต่างกัน เกษตรกรกึ่งแรงงานและเกษตรกรกึ่งผู้ประกอบการที่มีทุนทางเศรษฐกิจเพียงพอเลือกกลยุทธ์การต่อรองความเสี่ยงกับการ

ผลิตในระบบอุตสาหกรรมเกษตร-อาหารด้วยการผลิตแบบอิสระหรือการเป็นเกษตรกรอิสระ โดยการผลิตมันฝรั่งนอกพันธสัญญาและการสร้างความหลากหลายทางการผลิต ขณะเกษตรกรกึ่งแรงงานบางส่วนที่มีข้อจำกัดด้านเงินลงทุนเลือกกลยุทธ์การต่อรองความเสี่ยงด้วยการเป็นเกษตรกรลูกไร่ โดยการปรับตัวเข้าไปอยู่ในระบบพันธสัญญาอย่างไม่เป็นทางการกับโบรกเกอร์ในลักษณะของเกษตรกรลูกไร่เพื่อรับการอุปถัมภ์จากโบรกเกอร์ สำหรับเกษตรกรผู้ประกอบการเลือกกลยุทธ์การสร้างความเป็นเกษตรกรมืออาชีพ โดยการตกลงทำการเกษตรพันธสัญญากับบริษัท ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต และเพื่อให้ได้ผลตอบแทนสูงสุด ขณะเดียวกันก็เป็นการแสดงให้เห็นถึงความเป็นเกษตรกรสมัยใหม่ นอกจากนี้ เกษตรกรผู้ปลูกมันฝรั่งได้สร้างกลยุทธ์การรวมกลุ่มเพื่อเสริมอำนาจต่อรอง โดยการรวมกลุ่มเพื่อระดมทรัพยากรจากรัฐมาใช้ในการอุดหนุนการผลิตและการตลาด โดยอ้างความเป็นชุมชนปลูกมันฝรั่งมาแต่เดิม การรวมกลุ่มเป็นองค์กรการเกษตรและการสร้างกลุ่มแปรรูปมันฝรั่งขึ้นมาในชุมชน แม้ว่าการรวมกลุ่มนี้จะไม่ได้ทำไปเพื่อต่อต้านหรือต่อรองกับการเกษตรพันธสัญญาและระบบอุตสาหกรรมเกษตร-อาหารโดยตรง แต่ก็สะท้อนให้ว่าเกษตรกรไม่ได้ยอมจำนนตกเป็นเบี้ยล่างของระบบอย่างเบ็ดเสร็จ และพยายามสร้างความยืดหยุ่นในการรักษาความสัมพันธ์กับระบบไว้เพื่อประโยชน์ด้านการดำรงชีพในสังคมกึ่งเมืองกึ่งชนบท

การสร้างกลยุทธ์การต่อรองของเกษตรกรไม่ได้เป็นไปได้เพื่ออรรถประโยชน์เชิงเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังเป็นไปเพื่อการบริโภคความหมายของความเป็นเกษตรกรสมัยใหม่ ที่เกษตรกรสามารถปรับตัวเข้ากับระบบการผลิตและตลาดแบบใหม่ได้ และมีความสามารถในการบริโภคได้ ไม่ด้อยกว่าคนในสังคมเมือง เกษตรกรผู้ปลูกมันฝรั่งเป็น “ผู้กระทำการ” ที่มีความสามารถในการต่อรองกับความสัมพันธ์ทางการผลิตในระบบทุนนิยม ภายในเงื่อนไข ที่บริษัทต้องการแรงงานของเกษตรกรสำหรับทำการผลิตวัตถุดิบป้อนสายพานการผลิตของบริษัทอย่างต่อเนื่อง ขณะที่เกษตรกรก็ต้องการรายได้จากการผลิตวัตถุดิบให้เพียงพอต่อการมีคุณภาพชีวิตที่ดีในสังคมสมัยใหม่ บริษัทจึงพยายามรักษาความสัมพันธ์กับเกษตรกรไว้ โดยการเปิดให้เกษตรกรต่อรองได้บ้าง เนื่องจากหากควบคุมและเอาเปรียบเกษตรกรมากเกินไป เกษตรกรอาจเลิกทำการผลิตมันฝรั่ง ซึ่งจะกระทบกับสายพานการผลิตของบริษัท กล่าวโดยสรุปแล้ว พบว่าอำนาจการต่อรองของเกษตรกรขึ้นอยู่กับตรรกะทางเศรษฐกิจ(การครอบครองปัจจัยการผลิตและการเข้าถึงตลาด) และตรรกะทางวัฒนธรรม (ทักษะความรู้และความสัมพันธ์ทางสังคม) รวมถึง เจือปนใจด้านการตลาด ที่ผลผลิตมันฝรั่งในประเทศไม่เพียงพอับความต้องการของตลาด และรัฐมีนโยบายตั้งกำแพงภาษีกีดกันการนำเข้ามันฝรั่งจากต่างประเทศเพื่อปกป้องตลาดมันฝรั่งในประเทศ

6.1 ข้อค้นพบจากการศึกษา

ประการที่ 1 ระบบเกษตรพันธสัญญาเป็นกลไกสำคัญในการเชื่อมการผลิตของเกษตรกรเข้ากับอุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร อุตสาหกรรมเกษตร-อาหารใช้ระบบเกษตรพันธสัญญาเป็นกลไกช่วยความเชื่อมั่นให้เกษตรกรยินยอมทำการผลิตพืชชนิดใหม่สำหรับใช้เป็นวัตถุดิบทางการเกษตรในการแปรรูปในระบบอุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร การเกษตรพันธสัญญาเป็นกลไกที่เชื่อมโยงการผลิตในไร่นาของเกษตรกรเข้ากับสายพานการผลิตของอุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร และเป็นตัวเชื่อมให้อุตสาหกรรมเกษตร-อาหารจากโลกาภิวัตน์เข้ามาสู่ท้องถิ่นได้ ทำให้การผลิตของเกษตรกรถูกเชื่อมโยงเข้ากับระบบอุตสาหกรรมเกษตร-อาหารและการค้าอาหารระดับโลก ส่งผลให้เกิดกระบวนการปรับเปลี่ยนโครงสร้างการผลิตในชนบท

กระบวนการที่เกิดขึ้นนี้ไม่ได้เป็นไปในทิศทางเดียว กล่าวคือ ในด้านหนึ่ง ระบบอุตสาหกรรมเกษตร-อาหารและการเกษตรพันธสัญญาทำให้เกิดการผลิตสินค้าการเกษตรชนิดใหม่และตลาดใหม่ขึ้นในชนบท โดยเฉพาะตลาดพันธสัญญา ซึ่งเป็นตลาดเฉพาะที่ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อสร้างหลักประกันด้านวัตถุดิบทางการเกษตรแก่อุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร และเพื่อสร้างหลักประกันด้านราคาและตลาดให้แก่เกษตรกร การผลิตในภาคการเกษตรที่เคยถูกลดความสำคัญลงไป เนื่องจากเดิมผลิตได้เฉพาะสินค้าการเกษตรมูลค่าต่ำ ถูกทำให้กลับมามีความสำคัญอีกครั้ง โดยเน้นการผลิตสินค้าการเกษตรชนิดใหม่ที่มีมูลค่าสูงและเป็นที่ต้องการของตลาดอุตสาหกรรมเกษตร-อาหารที่ขยายตัวอย่างต่อเนื่อง ขณะที่เกษตรกรที่เคยยึดติดอยู่กับการปลูกข้าวเป็นหลักและเดิมไม่ค่อยมีทางเลือกด้านการผลิตและการตลาดมากนัก ก็มีโอกาสในการปรับการผลิตเข้ามาสู่การเกษตรพันธสัญญาและระบบอุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร ซึ่งเป็นการผลิตแบบใหม่ที่ต้องพึ่งพาทุน การจ้างแรงงานและเทคโนโลยีสมัยใหม่ โดยบริษัทอุตสาหกรรมเกษตร-อาหารเป็นผู้ช่วยอุดหนุนปัจจัยการผลิตและตลาดรับซื้อผลผลิตที่แน่นอน

อย่างไรก็ตาม การเข้ามาของระบบอุตสาหกรรมเกษตร-อาหารและการเกษตรพันธสัญญาในชนบทไม่ได้ส่งผลให้กระบวนการปรับเปลี่ยนโครงสร้างชนบทเป็นไปในทิศทางเดียว ในอีกด้านหนึ่ง ระบบเกษตรพันธสัญญาเป็นกลไกที่ทำให้บริษัทอุตสาหกรรมเกษตร-อาหารสามารถเข้ามาจัดการให้เกษตรกรทำการผลิตสินค้าทางการเกษตรที่บริษัทต้องการ โดยการสร้างข้อตกลงในการผลิตและการซื้อ-ขายผลผลิตระหว่างบริษัทกับเกษตรกร ข้อตกลงนี้กลายเป็นกลไกในการจัดการควบคุมให้เกษตรกรทำการผลิตสินค้าให้บริษัท โดยที่บริษัทไม่ต้องจ่ายค่าจ้างตอบแทนการใช้แรงงานของเกษตรกรและบริษัทไม่ต้องหาที่ดินสำหรับการผลิตเอง บริษัทได้สร้างแรงจูงใจให้เกษตรกรเข้าสู่ระบบเกษตรพันธสัญญาด้วยการประกันการรับซื้อผลผลิต และการรับรองว่าจะมีตลาดรับซื้อผลผลิตของเกษตรกรอย่างแน่นอน แต่ผลผลิตนั้นต้องมีคุณภาพและมาตรฐานตามที่บริษัทกำหนด

เกษตรกรต้องเผชิญกับความเสี่ยงแบบใหม่ๆ อาจขาดทุนเป็นหนี้เป็นสินบริษัทได้ ถ้าไม่สามารถผลิตสินค้าได้ตามที่บริษัทต้องการ กระบวนการที่เกิดขึ้นนี้เป็นสถานะของกระบวนการกลับมาให้ความสำคัญกับภาคเกษตรกรรมอีกครั้ง ในฐานะภาคการผลิตวัตถุดิบป้อนอุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร และเป็นกระบวนการทำให้ชาวนาหรือเกษตรกรทำการผลิตสินค้าเกษตรชนิดใหม่ๆ ในภาคเกษตรกรรมต่อไป แต่ไม่ใช่ในฐานะ “ชาวนา” ผู้ปลูกข้าวเพื่อยังชีพ หรือ เกษตรกรอิสระที่จะทำการผลิตอะไรก็ได้ แต่เป็นเกษตรกรผู้เพาะปลูกวัตถุดิบทางการเกษตรสำหรับป้อนโรงงานอุตสาหกรรม ความเป็นเกษตรกรมีความซับซ้อนมากขึ้น ภายในความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบใหม่นี้เกษตรกรอาจกลายเป็นเหมือนแรงงานผู้ทำการผลิตสินค้าในไร่นาของตนเองเพื่อส่งให้บริษัทอุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร

ประการที่ 2 การควบคุมเกษตรกรในความสัมพันธ์ของการผลิตวัตถุดิบการเกษตรเข้าสู่สายพานการผลิตของอุตสาหกรรมเกษตร-อาหารมีความลึกลับและขัดแย้งในตนเอง แม้ว่าบริษัทอุตสาหกรรมเกษตร-อาหารจะพยายามควบคุมเกษตรกรโดยใช้ทั้งตรรกะทางเศรษฐกิจและตรรกะทางวัฒนธรรมมาช่วยสร้างกลยุทธ์และการปฏิบัติการเพื่อสร้างอำนาจควบคุมเกษตรกร แต่ก็ไม่สามารถควบคุมเกษตรกรได้อย่างเบ็ดเสร็จ เนื่องจากมีความลึกลับในระดับปฏิบัติการของอำนาจและมีการขัดกันของความหมายในความสัมพันธ์ของการผลิตวัตถุดิบการเกษตรเข้าสู่สายพานการผลิตของอุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร

ในการควบคุมเกษตรกรผู้ปลูกมันฝรั่ง บริษัทได้ผสมผสานทั้งอำนาจการนิยามความเป็นอุตสาหกรรมเกษตร-อาหารสมัยใหม่ให้เกษตรกรยอมรับ การนิยามการเกษตรพันธสัญญาให้กลไกเชิงสถาบันทางการที่น่าเชื่อถือ มีระบบระเบียบดำเนินการอย่างเป็นทางการ และเป็นกลไกที่จะช่วยสร้างรายได้ที่มั่นคงแก่เกษตรกร นอกจากนี้เกษตรกรพันธสัญญายังได้ควบคุมพันธุ์และตลาดไว้ด้วย แสดงให้เห็นว่าระบบอุตสาหกรรมเกษตร-อาหารได้ใช้ตรรกะทางเศรษฐกิจมาสนับสนุนการควบคุมเกษตรกรและมีการปฏิบัติการทั้งในระดับความหมายและความสัมพันธ์ บริษัทได้ปรับระบบเกษตรพันธสัญญาให้สามารถควบคุมเกษตรกรได้อย่างเหมาะสมกับท้องถิ่น คือ ใช้ตรรกะทางวัฒนธรรมในส่วนของความสัมพันธ์ทางสังคมเข้ามาช่วยในการควบคุมเกษตรกร และปฏิบัติการผ่านการใช้โบรกเกอร์ที่เป็นคนในท้องถิ่นซึ่งมีความเป็นเครือญาติ คนบ้านเดียวกันและเป็นเกษตรกรผู้นำที่ชาวบ้านเชื่อใจและนับถือมาเป็นผู้กระทำการแทนบริษัท โดยสร้างความสัมพันธ์แบบพันธสัญญาที่ไม่เป็นทางการระหว่างโบรกเกอร์กับเกษตรกร และเกษตรกรกับบริษัท

นอกจากนี้บริษัทยังใช้เทคนิควิธีของอำนาจที่ปฏิบัติการอยู่ในการควบคุมมาตรฐานผลผลิตทางการเกษตรมาใช้ควบคุมเกษตรกร โดยใช้หลักคิดเรื่องผลประโยชน์สูงสุดจากการผลิตวัตถุดิบให้ได้มาตรฐานจะเป็นแรงจูงใจให้เกษตรกรทำงานปลูกมันฝรั่งในไร่นาอย่างแข็งขัน

นอกจากนี้ปฏิบัติการของการควบคุมคุณภาพยังเกิดขึ้นจริงในขั้นตอนของการซื้อ-ขายมันฝรั่ง บริษัทได้ใช้การควบคุมคุณภาพมันฝรั่งมาทำการคัดสรรและคัดแยกวัตถุดิบที่มีคุณภาพออกจากวัตถุดิบที่ด้อยคุณภาพ และให้ผลตอบแทนเฉพาะกับผลผลิตที่ผ่านการคัดคุณภาพเท่านั้น การนิยามมาตรฐานมันฝรั่งที่มีคุณภาพขึ้นมา และกำหนดให้เงื่อนไขด้านคุณภาพมันฝรั่งไปผูกกับผลตอบแทนที่เกษตรกรจะได้รับ ในความหมายที่ว่า“ถ้าเกษตรกรผลิตมันฝรั่งได้คุณภาพดีก็จะได้รับผลตอบแทนสูง” แสดงให้เห็นถึงการปรับเปลี่ยนการบังคับแบบใช้กฎระเบียบมาสู่การบังคับโดยทำให้เกิดการยอมรับความหมายที่บริษัทสร้างขึ้น การควบคุมมาตรฐานจึงเป็นเสมือนการควบคุมวินัยในการเอาใจใส่ดูแลการผลิตของเกษตรกรนั่นเอง

การควบคุมของบริษัทอุตสาหกรรมเกษตร-อาหารไม่ใช่การควบคุมทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว แต่เป็นเรื่องของการควบคุมในความสัมพันธ์และความหมาย อย่างไรก็ตาม การพยายามควบคุมทั้งในความสัมพันธ์และความหมายสองก็ก่อให้เกิดปัญหาความลักลั่นในการควบคุม กล่าวคือ เมื่อมีการนิยามความหมายไว้อย่างหนึ่ง แต่เมื่อมาจัดความสัมพันธ์กลับทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ลักลั่นแต่ไม่สอดคล้องกับความหมายที่นิยามไว้ ความลักลั่นที่เกิดขึ้นนี้จะปรากฏออกมาในปฏิบัติการของระบบอุตสาหกรรมเกษตร-อาหารที่เกิดขึ้นในพื้นที่ นั่นคือ เมื่อการปฏิบัติการของการควบคุม จะพบความลักลั่นและการขัดกันของการควบคุมที่ไม่สามารถควบคุมได้อย่างเบ็ดเสร็จ เนื่องจากมีความลักลั่นและความขัดกันเกิดขึ้นระหว่างการนิยามความหมายและการปฏิบัติ การนิยามว่าระบบอุตสาหกรรมเกษตร-อาหารและการเกษตรพันธสัญญาเป็นภาคการผลิตสมัยใหม่ที่จะสร้างความมั่นคงต่อการดำรงชีพทั้งในด้านการผลิตและการบริโภคแก่เกษตรกร แต่ในทางปฏิบัติกลับทำให้เกิดความเสี่ยงต่อการผลิตและการบริโภค ทำให้กระทบต่อความสามารถในการบริโภคของเกษตรกร เช่น เกษตรกรคาดหวังว่าการปลูกมันฝรั่งจะมีรายได้เพียงพอสำหรับจ่ายค่าเล่าเรียนของบุตรหลาน และเพียงพอสำหรับเป็นค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันในช่วงก่อนที่จะมีรายได้จากการผลิตพืชอื่นๆ เข้ามาเสริม แต่ถึงเวลาขายผลผลิตกลับถูกบริษัทคัดเกรดอย่างเข้มงวด และหักค่าร้อยละความเสียหายของผลผลิตสูง จนแทบจะขาดทุน ทำให้เกษตรกรไม่มีรายได้ไปใช้สำหรับการบริโภคตามที่คาดหวังไว้

ในบริบทที่เกษตรกรผู้ปลูกมันฝรั่งต้องดำรงชีพอยู่ในพื้นที่กึ่งเมืองกึ่งชนบท เกษตรกรเหล่านี้ได้สร้างกลยุทธ์การดำรงชีพทั้งในด้านของการผลิตและการบริโภคขึ้นมา เพื่อปรับตัวให้เข้ากับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ในเงื่อนไขที่แรงงานในภาคการเกษตรลดลง เนื่องจากเกษตรกรในชุมชนบางส่วนปรับตัวไปทำงานในภาคอุตสาหกรรมและการพาณิชย์กรรม เกษตรกรผู้ปลูกมันฝรั่งต้องปรับไปทำการผลิตในลักษณะของการเป็นผู้ประกอบการด้านการเกษตรมากขึ้น คือ ต้องพึ่งการจ้างแรงงานและเครื่องจักรในการผลิตมากขึ้น มีการใช้ปัจจัยการผลิตสูง ทำให้ต้นทุนการผลิตเพิ่มขึ้น แต่การที่แรงงานในภาคการเกษตรลดลง ส่งผลดีให้เกษตรกรบางส่วนที่ทำงานรับจ้างทั่วไป

ในภาคการเกษตรกรได้ค่าจ้างสูงขึ้น และทำให้เกิดกลุ่มแรงงานรับเหมาทำการผลิตซึ่งมักจะได้ผลตอบแทนดีกว่าการรับจ้างรายวัน เกษตรกรผู้ปลูกมันฝรั่งบางกลุ่มปรับตัวไปสู่การเป็นผู้ประกอบการมากขึ้น ทำการผลิตโดยพึ่งฐานทุนเป็นหลัก และมีวิธีการคิดคำนวณทางการผลิตแบบการจัดการฟาร์มสมัยใหม่ มีผลทำให้เกษตรกรผู้ปลูกมันฝรั่งในชุมชนแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ เกษตรกรกึ่งแรงงาน เกษตรกรกึ่งผู้ประกอบการ และเกษตรกรผู้ประกอบการ

เกษตรกรผู้ปลูกมันฝรั่งทุกกลุ่มให้ความสำคัญกับการบริโภคความเป็นสมัยใหม่ ที่มุ่งหวังให้ตนเองและครอบครัวมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น รูปธรรมของการบริโภคความเป็นสมัยใหม่ ปรากฏผ่าน ทั้งในด้านของการบริโภคเพื่อการยังชีพ การบริโภคสิ่งอำนวยความสะดวก การใช้จ่ายเพื่องานสังคมและการเข้าสังคม และการส่งบุตรหลานเรียนหนังสือ เกษตรกรจะต้องมีรายได้หรืออำนาจในการซื้อจึงจะสามารถบริโภคสิ่งเหล่านี้ได้ ทำให้แบบแผนการบริโภคของเกษตรกรมีอิทธิพลต่อการเลือกกลยุทธ์การผลิตของเกษตรกร กล่าวคือ ส่งผลให้เกษตรกรเลือกทำการปลูกพืชเศรษฐกิจที่ให้ผลตอบแทนสูงและมีแนวโน้มของผลตอบแทนดีในระยะยาวด้วย และเมื่อได้ผลตอบแทนจากการผลิตสูง ก็จะเพิ่มความสามารถในการบริโภคให้เกษตรกรได้มากขึ้น

แม้ว่าระบบอุตสาหกรรมเกษตร-อาหารจะให้การเกษตรพันธสัญญาเป็นเงื่อนไขในการสร้างความเชื่อมั่นด้านการผลิตและการตลาดแก่เกษตรกร แต่กลับทำให้เกิดความสับสนและความขัดกันในความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่เกิดขึ้น บริษัทพยายามที่จะเข้ามาจัดการแรงงานของเกษตรกรแบบยืดหยุ่น โดยใช้ตรรกะทางเศรษฐกิจและตรรกะทางวัฒนธรรมเข้ามาควบคุมเกษตรกรทั้งในระดับความหมาย ความสัมพันธ์และการปฏิบัติการ แต่ในทางปฏิบัติ การควบคุมเหล่านี้ได้ก่อให้เกิดความเสี่ยงในการดำรงชีพของเกษตรกร ความเสี่ยงที่เกิดขึ้นมิใช่ความเสี่ยงทางด้านเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว แต่ยังหมายถึงความเสี่ยงในระดับความหมาย ที่บริษัทพยายามนิยามว่าการผลิตในระบบนี้คือ “ความมั่นคง” แต่สิ่งที่เกษตรกรต้องเผชิญกลับคือ “ความเสี่ยง” ทำให้เกษตรกรไม่ยอมรับความหมายที่ครอบงำของบริษัท และมองว่าความสัมพันธ์ในการผลิตในระบบนี้มีความเสี่ยงเนื่องจากบริษัทไม่สามารถสร้างความมั่นคงด้านรายได้ตอบสนองการดำรงชีพของเกษตรกรได้ แต่ถึงแม้จะมีความเสี่ยงในความสัมพันธ์ แต่เกษตรกรผู้ปลูกมันฝรั่งก็ยังมองเห็นโอกาสในระบบการผลิตแบบนี้ เกษตรกรแต่ละกลุ่มจึงพยายามสร้างกลยุทธ์ต่อรองขึ้นมาเพื่อให้เข้าถึงอรรถประโยชน์ทางเศรษฐกิจและการบริโภคความเป็นสมัยใหม่ที่เกิดขึ้นในพื้นที่กึ่งเมืองกึ่งชนบท

ประการที่ 3 กลยุทธ์การต่อรองของเกษตรกรผู้ปลูกมันฝรั่งกับความสัมพันธ์ในการผลิตวัตถุดิบส่งให้ระบบอุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร เป็นการต่อรองกับความเสี่ยงในความสัมพันธ์ของเกษตรกรกับระบบอุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร เกษตรกรสร้างกลยุทธ์การต่อรองขึ้นมาเพื่อให้เข้าถึงทั้งอรรถประโยชน์เชิงเศรษฐกิจและการบริโภคความเป็นสมัยใหม่ที่เกิดขึ้นในพื้นที่กึ่งเมืองกึ่งชนบท เกษตรกรผู้ปลูกมันฝรั่งแต่ละกลุ่มต่อรองกับความเสี่ยงแตกต่างกัน

เกษตรกรผู้ปลูกมันฝรั่งในชุมชนบ้านกลางพัฒนาในปัจจุบัน เป็นกลุ่มเกษตรกรที่ยังเห็นโอกาสในการดำรงชีพภายใต้ระบบอุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร เกษตรกรแต่ละกลุ่มสร้างกลยุทธ์การต่อรองความเสี่ยงกับการเกษตรพันธสัญญาและระบบอุตสาหกรรมเกษตร-อาหารแตกต่างกัน เกษตรกรกึ่งแรงงานและเกษตรกรกึ่งผู้ประกอบการที่มีทุนทางเศรษฐกิจเพียงพอเลือกกลยุทธ์การต่อรองความเสี่ยงด้วยการแสดงตัวเป็นเกษตรกรอิสระ เป็นการต่อรองความเสี่ยงกับการผลิตในระบบอุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร โดยที่เกษตรกรลงทุนทำการผลิตมันฝรั่งเองแบบอิสระเป็นการผลิตมันฝรั่งนอกระบบพันธสัญญา นอกจากนี้เกษตรกรกลุ่มนี้ยังสร้างความหลากหลายทางการผลิตเพื่อให้เกิดความยืดหยุ่นด้านรายได้ไม่ต้องพึ่งรายได้จากการผลิตพืชชนิดใดชนิดหนึ่งเป็นหลัก

ขณะที่เกษตรกรกึ่งแรงงานบางส่วนที่มีข้อจำกัดด้านเงินทุนหรือไม่ต้องการลงทุนทำการผลิตด้วยตนเองทั้งหมด เลือกกลยุทธ์การต่อรองความเสี่ยงด้วยการเป็นเกษตรกรลูกไร่ โดยการปรับตัวเข้าไปอยู่ในความอุปถัมภ์ด้านการผลิตหรือระบบพันธสัญญาอย่างไม่เป็นทางการกับโบรกเกอร์ เกษตรกรกลุ่มนี้เห็นว่าการผลิตที่สัมพันธ์กับโบรกเกอร์ ไม่ได้มีการควบคุมที่เข้มงวดอย่างเป็นทางการ แม้จะเกิดปัญหาทางการผลิตหรือการบริโภคบางประการก็สามารถร้องขอรับความช่วยเหลือจากโบรกเกอร์ได้ เช่น หากผลผลิตเสียหายไม่ได้ผลผลิตตามที่คาดไว้ เกษตรกรก็สามารถผ่อนผันการชำระหนี้กับโบรกเกอร์ที่เป็นคนบ้านเดียวกันได้อย่างสบายใจกว่าที่จะเป็นหนี้กับบริษัท หรือหากมีความจำเป็นต้องใช้เงินเร่งด่วน ก็อาจจะขอกู้ยืมเงินจากโบรกเกอร์มาใช้จ่ายก่อนได้

สำหรับกลุ่มเกษตรกรผู้ประกอบการเลือกกลยุทธ์การสร้างความเป็นเกษตรกรมืออาชีพ โดยการตกลงทำการเกษตรพันธสัญญาอย่างเป็นทางการกับบริษัท เกษตรกรกลุ่มนี้ปรับการผลิตสู่การจ้างแรงงานอย่างเข้มข้นและมีการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต เพื่อให้ได้ผลตอบแทนสูงสุด ขณะเดียวกันก็เป็นการแสดงให้เห็นถึงความเป็นเกษตรกรสมัยใหม่ที่สามารถทำการผลิตในภาคการผลิตใหม่ได้เป็นอย่างดี การสร้างความเป็นเกษตรกรมืออาชีพ เป็นการต่อรองระดับการสร้างความรู้ความหมายของความรู้เพื่อสร้างอัตลักษณ์ความเป็นเกษตรกรสมัยใหม่ เป็นการต่อรองที่มีกระบวนการสะสมความรู้และความหมายจนยกระดับไปสู่การต่อรองที่ไปไกลกว่าเหตุการณ์เฉพาะหน้า มีการสะสมทุนวัฒนธรรมจนเปลี่ยนไปเป็นทุนเศรษฐกิจ การสร้างความเป็นเกษตรกรมืออาชีพเกิดขึ้นในระดับของกลุ่มเกษตรกรผู้กระทำการ ซึ่งกำลังกลายเป็นทิศทางที่สำคัญในการปรับตัวของเกษตรกรสู่การผลิตในระบบอุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร

นอกจากนี้ เกษตรกรผู้ปลูกมันฝรั่งได้สร้างกลยุทธ์การรวมกลุ่มเพื่อเสริมอำนาจต่อรอง โดยการรวมกลุ่มเพื่อระดมทรัพยากรจากรัฐมาใช้ในการอุดหนุนการผลิตและการตลาด โดยอ้างความเป็นชุมชนปลูกมันฝรั่งมาแต่เดิม การรวมกลุ่มเป็นองค์กรการเกษตรและการสร้างกลุ่มแปรรูปมันฝรั่งขึ้นมาในชุมชน แต่กลุ่มหรือชุมชนนี้อาจไม่ได้มีความเป็นหนึ่งเดียวทั้งหมด แต่มีการนิยามความเป็นหนึ่งเดียวร่วมกันขึ้นมาในบางเงื่อนไขที่ต้องการอำนาจต่อรองสูง ซึ่งการต่อรองระดับ

ปัจเจกอาจทำไม่ได้ เพื่อให้เข้าถึงทรัพยากรส่วนรวม เช่น เข้าถึงการสนับสนุนของรัฐ การรวมกลุ่มเพื่อเสริมอำนาจต่อรองโดยมุ่งไปที่การต่อรองกับรัฐนั้น ส่วนหนึ่งเป็นเพราะเกษตรกรตระหนักดีว่าไม่สามารถต่อรองกับบริษัทอุตสาหกรรมเกษตร-อาหารอย่างเป็นทางการได้โดยตรง เกษตรกรจึงพยายามต่อรองผ่านความสัมพันธ์กับหน่วยงานของรัฐที่มีบทบาทในการพัฒนาการเกษตรและอุตสาหกรรมเกษตร-อาหารในพื้นที่ แม้ว่าการรวมกลุ่มนี้จะไม่ได้ทำไปเพื่อต่อต้านหรือต่อรองกับการเกษตรพันธสัญญาและระบบอุตสาหกรรมเกษตร-อาหารโดยตรง แต่ก็สะท้อนให้ว่าเกษตรกรไม่ได้ยอมจำนนตกเป็นเบี้ยล่างของระบบอย่างเบ็ดเสร็จ และพยายามสร้างความยืดหยุ่นในการรักษาความสัมพันธ์กับระบบไว้เพื่อประโยชน์ด้านการดำรงชีพในสังคมกึ่งเมืองกึ่งชนบท

การสร้างกลยุทธ์การต่อรองของเกษตรกรไม่ได้เป็นไปเพื่ออรรถประโยชน์เชิงเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว แต่ยังเป็นไปเพื่อการบริโภคความหมายของความเป็นเกษตรกรสมัยใหม่ ที่เกษตรกรสามารถปรับตัวเข้ากับระบบการผลิตและตลาดแบบใหม่ได้ และมีความสามารถในการบริโภคได้ไม่ด้อยกว่าคนในสังคมเมือง เกษตรกรผู้ปลูกมันฝรั่งเป็น “ผู้กระทำการ” ที่มีความสามารถในการต่อรองกับความสัมพันธ์ทางการผลิตในระบบทุนนิยม ภายในเงื่อนไข ที่บริษัทต้องการแรงงานของเกษตรกรสำหรับทำการผลิตวัตถุดิบป้อนสายพานการผลิตของบริษัทอย่างต่อเนื่อง ขณะที่เกษตรกรก็ต้องการรายได้จากการผลิตวัตถุดิบให้เพียงพอต่อการมีคุณภาพชีวิตที่ดีในสังคมสมัยใหม่ บริษัทจึงพยายามรักษาความสัมพันธ์กับเกษตรกรไว้ โดยการเปิดให้เกษตรกรต่อรองได้บ้าง เนื่องจากหากควบคุมและเอาเปรียบเกษตรกรมากเกินไป เกษตรกรอาจเลิกทำการผลิตมันฝรั่ง ซึ่งจะกระทบกับสายพานการผลิตของบริษัท อำนาจการต่อรองของเกษตรกรขึ้นอยู่กับตรรกะทางเศรษฐกิจ(การครอบครองปัจจัยการผลิตและการเข้าถึงตลาด) และตรรกะทางวัฒนธรรม(ทักษะความรู้และความสัมพันธ์ทางสังคม) รวมถึง เงื่อนไขด้านการตลาด ที่ผลผลิตมันฝรั่งในประเทศไม่เพียงพอับความต้องการของตลาด และรัฐมีนโยบายตั้งกำแพงภาษีกีดกันการนำเข้ามันฝรั่งจากต่างประเทศเพื่อปกป้องตลาดมันฝรั่งในประเทศ

แม้ว่ากลยุทธ์การต่อรองของเกษตรกรเหล่านี้จะไม่ได้ทำให้เกษตรกรมีอำนาจเหนือกว่าระบบอุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร ไม่ช่วยให้ได้รับความเป็นธรรมจากการผลิตมันฝรั่งในระบบพันธสัญญา และไม่สามารถเปลี่ยนแปลงอำนาจเชิงโครงสร้างในการกำหนดราคามันฝรั่งที่ยุติธรรมได้ แต่การต่อรองเหล่านี้ก็ช่วยลดความตึงเครียด ความขัดแย้ง และสร้างทางเลือกในการดำรงชีพในชีวิตประจำวันได้ระดับหนึ่ง และช่วยให้เกษตรกรบางกลุ่ม เช่น เกษตรกรที่ปรับตัวเองไปเป็นผู้ประกอบการสามารถเข้าถึงผลประโยชน์เชิงเศรษฐกิจและเชิงความหมายได้ นอกจากนี้ยังช่วยให้เกษตรกรบางรายหาช่องทางไปดึงเอาทรัพยากรของรัฐหรือของส่วนรวมมาช่วยในการต่อรองได้ ทำให้เข้าใจได้ว่าทำไมเกษตรกรจึงยังดำรงชีพอยู่ได้ในความสัมพันธ์ทางการผลิตกับบริษัทอุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร

6.2 ข้อถกเถียงเชิงทฤษฎี

ประการที่ 1 การศึกษาเกษตรกรพันธสัญญาและการปรับเปลี่ยนโครงสร้างสังคม การเกษตรที่ผ่านมา ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาแนวเศรษฐศาสตร์การเมืองสายมาร์กซิสต์ให้ความสำคัญกับการพิจารณาการเกษตรพันธสัญญาในฐานะกลไกของการจัดการแรงงานในภาคการเกษตร ที่เกิดขึ้นเมื่อทุนนิยมอุตสาหกรรมขายการลงทุนเข้าสู่ภาคการเกษตร การเกษตรพันธสัญญาทำให้เกษตรกรในชนบทกลายเป็นแรงงานภายใต้การควบคุมของบริษัทธุรกิจการเกษตร และทำให้เกษตรกรต้องขูดรีดแรงงานตนเองมากขึ้น ทำงานหนักมากขึ้น เกษตรกรรวบรวมเข้าถึงผลประโยชน์จากการเกษตรแบบนี้ดีกว่าเกษตรกรยากจนเพราะเข้าถึงปัจจัยการผลิตดีกว่า เกษตรพันธสัญญาเป็นกลไกหนึ่งในการควบคุมและขูดรีดแรงงานในภาคการเกษตรในช่วงที่สังคมการเกษตรจะเปลี่ยนไปสู่ระบบทุนนิยม ดังปรากฏในงานของ Little และ Watt ((eds.),1994) และ ประเทือง นรินทรางกูล ณ อยุธยา (2537) Raynolds (1997: 119-132) และ Echanove (2005: 15-30)

การศึกษาเกษตรกรผู้ปลูกมันฝรั่งในระบบอุตสาหกรรมเกษตร-อาหารในพื้นที่กึ่งเมืองกึ่งชนบท จังหวัดเชียงใหม่พบว่า แม้การปลูกมันฝรั่งแบบพันธสัญญาในระบบอุตสาหกรรมมันฝรั่งทอดกรอบจะมีลักษณะของการควบคุมแรงงานเกษตรกรดังข้อเสนอของนักวิชาการสายมาร์กซิสต์ กล่าวมาข้างต้น แต่กระบวนการที่เกิดขึ้นในพื้นที่ศึกษาซึ่งเป็นพื้นที่กึ่งเมืองกึ่งชนบทไม่ได้เป็นไปตามทิศทางดังกล่าวทั้งหมด เนื่องจากถึงแม้ว่าบริษัทอุตสาหกรรมมันฝรั่งทอดกรอบจะพยายามส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกมันฝรั่งแบบพันธสัญญา เพื่อให้ได้ผลผลิตในปริมาณและคุณภาพตามที่บริษัทต้องการ แต่บริษัทไม่สามารถส่งเสริมให้เกษตรกรผลิตมันฝรั่งในระบบพันธสัญญาได้เพียงพอกับความต้องการของตลาดมันฝรั่งทอดกรอบที่กำลังขยายตัวเป็นอย่างมาก ทำให้บริษัทต้องรับซื้อมันฝรั่งจากตลาดทั่วไปนอกกรอบพันธสัญญา นอกจากนี้บริษัทไม่สามารถควบคุมหัวพันธุ์มันฝรั่งได้อย่างเบ็ดเสร็จ เกษตรกรสามารถเก็บมันฝรั่งตกเกรดมาใช้ทำพันธุ์ได้ เกษตรกรผู้ปลูกมันฝรั่งส่วนใหญ่ได้ปรับตัวไปทำการผลิตมันฝรั่งนอกพันธสัญญาเพื่อขายในตลาดทั่วไปซึ่งได้ราคาสูงกว่า ถือว่าเป็นการผลิตแบบอิสระ

ขณะที่เกษตรกรผู้ปลูกมันฝรั่งในชุมชนบ้านกลางพัฒนาทำการผลิตแบบพึ่งฐานทุนมากขึ้น ลดการใช้แรงงานในครัวเรือนและชุมชนลง พึ่งการจ้างแรงงาน และเครื่องจักรกลการเกษตรมากขึ้น ทำให้ต้นทุนการผลิตมันฝรั่งสูงขึ้น เกษตรกรผู้ปลูกมันฝรั่งมีลักษณะของความเป็นเกษตรกรผู้ประกอบการมากขึ้น เมื่อพิจารณากลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมันฝรั่งในชุมชนบ้านกลางพัฒนา ในความสัมพันธ์กับการเกษตรพันธสัญญาและอุตสาหกรรมมันฝรั่งทอดกรอบพบว่ามีลักษณะสำคัญ 3 ประการ หนึ่ง กลุ่มเกษตรกรกึ่งแรงงาน เกษตรกรที่ใช้แรงงานของตนเองบางส่วนและจ้างบางส่วน สอง กลุ่มเกษตรกรกึ่งผู้ประกอบการ เกษตรกรที่ใช้แรงงานของตนเองน้อยลง เน้นการจ้างแรงงานมากกว่า และ สาม กลุ่มเกษตรกรผู้ประกอบการ เกษตรกรที่เน้นการจ้างแรงงานเต็มรูปแบบ

ชี้ให้เห็นว่าผลต่อเนื่องที่เกิดขึ้นกับเกษตรกร เมื่อต้องสัมพันธ์กับการเกษตรพันธสัญญาและทุนนิยมอุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร ไม่ได้เป็นในทิศทางของกระบวนการทำให้เกษตรกรกลายเป็นแรงงานภายใต้การควบคุมของทุนนิยมเท่านั้น แต่ยังชี้ให้เห็นว่าเกษตรกรบางส่วนได้ปรับตัวเองไปเป็นผู้ผลิตในลักษณะของผู้ประกอบการที่คิดคำนึงถึงต้นทุนการผลิตและผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจมากขึ้น และมองว่าอรรถประโยชน์จากการผลิตต้องสอดคล้องการสภาพการบริโภคด้วย

แสดงให้เห็นว่าพลวัตความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมการเกษตรอันเนื่องมาจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการโลกาภิวัตน์กับความเป็นท้องถิ่น สิ่งที่เกิดขึ้นในแต่ละพื้นที่มีลักษณะแตกต่างกันและเป็นการเปลี่ยนแปลงเชิงกระบวนการที่ยังต้องดำเนินต่อไปมากกว่าที่จะเปลี่ยนแปลงไปสู่ผลลัพธ์สุดท้าย นั่นคือ แม้ว่ากระบวนการโลกาภิวัตน์ของทุนนิยมจะพยายามเปลี่ยนท้องถิ่นแต่ละพื้นที่ให้เป็นไปในทิศทางต้องการ แต่ผลที่เกิดขึ้นในแต่ละท้องถิ่นก็มีความแตกต่างกัน ตามลักษณะความสัมพันธ์ทางสังคมและความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ดำรงอยู่ในท้องถิ่น

ประการที่ 2 การศึกษาการครอบงำอำนาจของทุนนิยมอุตสาหกรรมเกษตร-อาหารเหนือเกษตรกรที่ผ่านมามาก พิจารณาเฉพาะการควบคุมในมิติของตรรกะทางเศรษฐกิจ เช่น การควบคุมปัจจัยการผลิตและการควบคุมตลาด โดยใช้กลไกการเกษตรพันธสัญญาเป็นกลไกหลักในการควบคุมแบบเบ็ดเสร็จ เช่น งานศึกษาของ Little และ Watt ((eds.),1994) และประเทือง นรินทรากุล ณ อุรุยา (2537) งานศึกษากลุ่มนี้มีข้อสรุปเชิงหลักการว่าเมื่อทุนนิยมครอบครองปัจจัยการผลิต โดยเฉพาะพันธุ์พืช และตลาดไว้ได้ ทุนนิยมก็สามารถควบคุมการผลิตของเกษตรกรได้ ขณะที่งาน Reynolds (1997: 119-132) และ Echanove (2005: 15-30) พยายามแสดงให้เห็นว่าทุนนิยมปรับการควบคุมเกษตรกรตามหลักการจัดการแรงงานแบบยืดหยุ่น แต่ก็ยังเน้นไปที่การจัดการในตรรกะวัฒนธรรมเป็นสำคัญ

การศึกษาค้นพบว่า ถึงแม้บริษัทอุตสาหกรรมเกษตร-อาหารจะควบคุมปัจจัยการผลิตคือ พันธุ์มันฝรั่งและควบคุมตลาดไว้ แต่บริษัทก็ไม่สามารถควบคุมการผลิตของเกษตรกรได้อย่างเบ็ดเสร็จ ภาพปรากฏที่เกิดขึ้นคือ เกษตรกรส่วนใหญ่ในชุมชนบ้านกลางพัฒนาเลือกที่จะผลิตมันฝรั่งแบบอิสระนอกพันธสัญญา ชี้ให้เห็นความลักลั่นในการควบคุมของบริษัท การศึกษาค้นพบนี้ยังพบว่า การควบคุมอำนาจของบริษัทเหนือเกษตรกรในการผลิตวัตถุดิบสู่อุตสาหกรรมเกษตร-อาหารนั้นมีความซับซ้อนเป็นอันมาก และเกี่ยวข้องกับตรรกะทางเศรษฐกิจและตรรกะทางวัฒนธรรม

ข้อค้นจากการศึกษาชี้ว่าบริษัทได้ใช้ตรรกะทางเศรษฐกิจและตรรกะทางวัฒนธรรมท้องถิ่นมาใช้ในการควบคุมเกษตรกร บริษัทมียุทธวิธีและปฏิบัติการควบคุมเกษตรกร 3 ประการคือ หนึ่ง การนิยามให้การเกษตรพันธสัญญาเป็นกลไกเชิงสถาบันที่ช่วยสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจแก่เกษตรกร สอง การใช้ความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีในท้องถิ่นสร้างความสัมพันธ์แบบ

พันธสัญญาอย่างไม่เป็นทางการในการควบคุมเกษตรกร โดยอาศัย “โบรกเกอร์” ซึ่งมีความเป็นญาติหรือเป็นคนบ้านเดียวกันกับเกษตรกรมาช่วยควบคุมความสัมพันธ์ และสาม การสร้างและควบคุมคุณภาพมันฝรั่งเหมือนกับการควบคุมสินค้าอุตสาหกรรมเพื่อให้เกษตรกรมีวินัยทางการผลิต

การศึกษาพบว่าในการควบคุมของบริษัทที่มีความขัดกันของความหมายและการปฏิบัติทำให้บริษัทไม่สามารถควบคุมให้เกษตรกรได้อย่างเบ็ดเสร็จ เนื่องจากการผลิตมันฝรั่งแบบพันธสัญญาไม่สามารถทำให้เกิดความมั่นคงด้านรายตามที่เกษตรกรคาดหวัง และทำให้เกิดความเสี่ยงในการดำรงชีพของเกษตรกร โดยเฉพาะความเสี่ยงด้านการบริโภค เนื่องจากเกษตรกรคาดหวังว่าการเกษตรพันธสัญญาจะช่วยให้เกษตรกรสามารถบริโภคความเป็นสมัยใหม่ได้ดีกว่าการผลิตแบบเดิม

ประการที่ 3 การศึกษาเกี่ยวกับการปรับตัวและต่อรองของเกษตรกรในระบบทุนนิยมอุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร ส่วนใหญ่มักจะให้ความสำคัญกับการต่อรองของเกษตรกรในด้านการผลิต เช่น งานของ Raynolds (1997: 119-132) Echanove (2005: 15-30) และยศ สันตสมบัติ (2546) แสดงให้เห็นว่าเกษตรกรได้ปรับความหมายต่อการดำรงชีวิตในภาคเกษตรให้ยืดหยุ่นยิ่งขึ้นและสร้างกลยุทธ์ในการดำรงชีพที่หลากหลายเพื่อสร้างความมั่นคงในการดำรงชีพ ทั้งการเป็นแรงงานรับจ้าง การปลูกพืชผสมผสาน การให้เช่าพื้นที่เพาะปลูก เป็นต้น และงานศึกษาอีกกลุ่มหนึ่งมักจะสนใจการต่อรองในระดับชีวิตประจำวันตามแนวคิด “อาวุธของผู้อ่อนแอ” ดังงานของ Clapp (1994 : 78-94) ซึ่งว่าการต่อรองของเกษตรกรเป็นการต่อสู้ในชีวิตประจำวันด้วย “อาวุธของผู้อ่อนแอ” ด้วยการขัดขืนกีดกันการผลิตและผลผลิตเล็กๆน้อยๆ เช่นเดียวกับงานของประเทือง นรินทรานุกุล ณ อยุธยา (2537) และรุ่งรัตน์ ชมาฤกษ์ (2539)

การศึกษานี้พบว่า การสร้างกลยุทธ์การต่อรองของเกษตรกรไม่ได้เป็นไปเพื่ออรรถประโยชน์เชิงเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว หรือคิดคำนึงเฉพาะด้านการผลิตเท่านั้น แต่ยังเป็นไปเพื่อการบริโภคความหมายของความเป็นเกษตรกรสมัยใหม่ ที่เกษตรกรสามารถปรับตัวเข้ากับระบบการผลิตและตลาดแบบใหม่ได้ และมีความสามารถในการบริโภคได้ไม่ด้อยกว่าคนในสังคมเมือง การต่อรองของเกษตรกรไม่ได้ถูกคิดขึ้นมาเพื่อการแก้ไขสถานการณ์เฉพาะหน้าเท่านั้น แต่เกิดขึ้นจากการสะสมประสบการณ์ ทักษะ ความชำนาญและความรู้ในการผลิตและการตลาดในระบบการปลูกพืชเศรษฐกิจสมัยใหม่ ที่เป็นทุนทางวัฒนธรรมติดอยู่กับความเป็นเกษตรกรมาอย่างต่อเนื่อง อำนาจการต่อรองของเกษตรกรขึ้นอยู่กับตรรกะทางเศรษฐกิจ(การครอบครองปัจจัยการผลิตและการเข้าถึงตลาด) และตรรกะทางวัฒนธรรม(ทักษะความรู้และความสัมพันธ์ทางสังคม) รวมถึง เจือปนใจด้านการตลาด ที่ผลผลิตมันฝรั่งในประเทศไม่เพียงพอต่อความต้องการของตลาด

และรัฐมนตรีนโยบายตั้งกำแพงภาษีกีดกันการนำเข้ามันฝรั่งจากต่างประเทศเพื่อปกป้องตลาดมันฝรั่งในประเทศ

6.3 นัยสำคัญของการศึกษา

การปรับเปลี่ยนโครงสร้างการผลิตในชนบท ที่ทำให้เกิดระบบอุตสาหกรรมเกษตร-อาหารส่งผลในด้านบวก คือ ทำให้เกิดตลาดการเกษตรใหม่สำหรับเกษตรกรที่ต้องการปลูกพืชเศรษฐกิจ ซึ่งจะทำให้เกษตรกรมีโอกาสที่จะมีรายได้เพิ่มขึ้น เพียงพอสำหรับการบริโภคในสังคมปัจจุบัน แต่ก็ไม้อาจจะเลยผลด้านลบที่อาจจะเกิดขึ้น ซึ่งอาจจะทำให้บริษัทเข้ามาเอาเปรียบเกษตรกรจากการควบคุมเกษตรกรไว้ภายใต้ระบบการผลิตที่เรียกว่าระบบเกษตรพันธสัญญา แม้ว่าระบบเกษตรพันธสัญญามีการประกันราคาพืชผล แต่ไม่มีการประกันความเสี่ยงและการประกันรายได้สำหรับเกษตรกร อีกทั้งยังมีการบิดเบือนตลาดโดยกตราคาประกันไว้ต่ำกว่าราคาตลาด ทำให้เกษตรกรต้องมีความเสี่ยงทางการผลิต ซึ่งผลต่อเนื่องต่อความเสี่ยงในการบริโภคและการมีคุณภาพชีวิตที่ดีของเกษตรกร เพื่อหาทางลดความเสี่ยงและเพิ่มความมั่นคงในการผลิตแบบพันธสัญญา ภายใต้ระบบอุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร ผู้ศึกษามีข้อเสนอแนะดังนี้

การปรับโครงสร้างราคาและการให้ผลตอบแทนในระบบเกษตรพันธสัญญาให้สอดคล้องกับค่าครองชีพและการบริโภคของเกษตรกรในแต่ละพื้นที่ ที่ผ่านมาราคารับซื้อผลผลิตในระบบเกษตรพันธสัญญาถูกกำหนดจากบริษัทผู้ควบคุมตลาดเป็นหลัก ทำให้มีการบิดเบือนราคาให้ต่ำกว่าราคาในท้องตลาด การกำหนดราคาประกันส่วนใหญ่มักจะคิดจากต้นทุนทางการผลิตเป็นสำคัญ ทำให้ไม่มีความชัดเจนว่า แท้จริงแล้วเกษตรกรควรมีรายได้หรือผลตอบแทนเท่าใดจากการผลิตพืชในแต่ละรอบ และไม่มีการคิดคำนวณว่ารายได้ที่เกษตรกรได้ในแต่ละรอบการผลิตเพียงพอต่อการสะสมทุน การบริโภคและการพัฒนากำลังการผลิตของเกษตรกรหรือไม่ การกำหนดราคาแบบนี้ทำให้บริษัทได้เปรียบเกษตรกรและไม่เป็นการส่งเสริมให้เกษตรกรพัฒนากำลังการผลิตเท่าที่ควร เพื่อแก้ปัญหาในส่วนนี้ระบบเกษตรพันธสัญญาต้องมีการปรับการปรับโครงสร้างราคาและการให้ผลตอบแทนให้สอดคล้องกับค่าครองชีพและการบริโภคของเกษตรกรในแต่ละท้องถิ่น การปรับเปลี่ยนดังกล่าวควรมีการตกลงร่วมกันระหว่างบริษัท เกษตรกรผู้ผลิต เจ้าหน้าที่องค์กรส่วนท้องถิ่น และเจ้าหน้าที่รัฐที่เกี่ยวข้อง โดยมีหลักการร่วมกันใน 2 ประการคือ ประการแรก เรื่องราคา รับซื้อผลผลิตในแต่ละรอบปี ต้องมีการกำหนดราคาประกันขั้นต่ำไว้ โดยต้องกำหนดราคาจากการพิจารณาว่าเกษตรกรควรมีรายได้หรือผลตอบแทนเท่าใดจากการผลิตพืชในแต่ละรอบการผลิตในแต่ละปี ราคานี้ต้องสะท้อนความเพียงพอต่อการสะสมทุน การบริโภคและการพัฒนากำลังการผลิตของเกษตรกรในแต่ละท้องถิ่น และหากในรอบการผลิตนั้นๆ ราคาผลผลิตในตลาดทั่วไปสูงกว่าราคาในระบบพันธสัญญา ก็ต้องปล่อยให้ราคาผลผลิตลอยตัวตามราคาตลาด ประการที่สอง การ

สร้างระบบประกันความเสี่ยง ในกรณีที่เกษตรกรตกลงทำการผลิตในระบบพันธสัญญาและพิสูจน์ได้ว่ามีการทำการเพาะปลูกอย่างเต็มที่แต่ประสบปัญหาทางการผลิตจนผลผลิตเสียหายและไม่สามารถนำมาขายให้บริษัทได้ ระบบเกษตรพันธสัญญาต้องมีการชดเชยกำลังการผลิตที่เกษตรกรลงทุนไป ให้ครอบคลุมต้นทุนที่เกษตรกรเสียไปและต้องรวมผลตอบแทนด้านแรงงานแก่เกษตรกรด้วย ค่าใช้จ่ายในการประกันความเสี่ยงมาจาก “กองทุนรวมประกันความเสี่ยงของแต่ละพื้นที่” ที่จัดตั้งขึ้นมาจากเงินสมทบจาก 4 ภาคส่วน คือ บริษัท รัฐ องค์กรส่วนท้องถิ่น และกลุ่มเกษตรกรที่ทำการผลิตในระบบเกษตรพันธสัญญา

การปรับปรุงและฟื้นฟูการบริหารจัดการของกลุ่มเกษตรกรและสหกรณ์การเกษตรที่มีในแต่ละท้องถิ่น ให้มีบทบาทในการเป็นคนกลางหรือผู้ประสานผลประโยชน์ระหว่างเกษตรกรกับบริษัท แม้ว่าในปัจจุบันองค์กรเหล่านี้จะมีปัญหาในการดำเนินการมากพอสมควร แต่ก็ควรมีการปรับการบริหารจัดการใหม่ โดยอาจใช้ความรู้ในการบริหารจัดการสมัยใหม่ร่วมกับระบบการบริหารจัดการเดิมให้เหมาะสมกับเงื่อนไขในแต่ละท้องถิ่น หรืออาจจะยกเครื่ององค์กรเหล่านี้ให้เป็น “ผู้ประกอบการทางสังคม” ที่เน้นหลักการบริหารจัดการที่สร้างกำไรแก่สังคมหรือชุมชน แต่ก็ต้องมีรายได้เพียงพอสำหรับการบริหารจัดการองค์กร งบประมาณในการบริหารองค์กรอาจมาจากหลายทางเช่น ผลตอบแทนจากการรวบรวมผลผลิตให้บริษัท การขายปัจจัยการผลิต การแปรรูปผลิตภัณฑ์ และรายได้จากการสมทบขององค์กรบริหารส่วนท้องถิ่นและรัฐบาล เป็นต้น